

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора Койчевої Тетяни Іванівни на дисертацію Чжао Жуйчень «Формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін у професійній підготовці», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність роботи

У сучасному мультикультурному соціумі, поєднання культур, мов, етносів, соціальних груп є концептуальною основою оновлення всієї освітньої системи. Міжкультурна проблематика в суспільному, зокрема освітньому, значенні визначає пріоритетність розроблення освітніх концепцій на засадах культурно-ідентифікаційних стратегій взаємодії з інокультурними й іномовними представниками в координатах всеосяжної поваги й толерантності до багатоманітності. Глобалізаційні інтеграційні процеси в соціальній сфері спричинили переформатування освітнього простору країни – змінюються вимоги до професіоналізму фахівців, які безпосередньо залучені до іншомовної та «інокультурної» комунікації, вчителів, педагогів, вихователів. Відтак, провідною метою реформування системи освіти є «стирання» культурно-мовних меж між народами (етносами, культурами), а встановленню повноцінного діалогу культур сприяє реалізація міжкультурного підходу у підготовці майбутніх учителів філологічних дисциплін. Міжкультурна компетентність є тим стратегічним ресурсом для підготовки майбутніх учителів, що забезпечує їхню здатність бути провідниками культурного діалогу, ініціаторами міжкультурної взаємодії, медіаторами мультикультурної співдії в соціумі.

Найсуттєвіші наукові результати, що містить дисертація

У дисертації вперше визначено й науково обґрунтовано педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін (створення міжкультурного середовища в педагогічному закладі вищої освіти засобами полікультурної освіти; насичення психолого-педагогічних і фахових навчальних дисциплін інтерактивними методами навчання, спрямованих на формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін; залучення майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії в позааудиторній діяльності).

У межах визначення сутності основного феномену дослідження, авторкою уточнено сутність понять: «міжкультурна компетентність майбутніх учителів філологічних дисциплін», «професійна підготовка майбутніх учителів філологічних дисциплін», «формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів», «міжкультурне середовище», «педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів».

Отже, маємо аргументи говорити про деталізованість, розгалуженість і точність у послуговуванні ключовими категоріями, системність термінологічного тезаурусу дослідження.

Обґрунтовуючи процес формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін, Чжао Жуйчень звертається до потенціалу полікультурного, діалогічного, комунікативного, компетентнісного, інтегративного методологічних підходів.

Синергія методологічних підходів до формування міжкультурної компетентності майбутніх педагогів свідчить про наявність стійкого і глибокого розуміння авторкою значущості правильної методології у дослідженні системних і складних педагогічних явищ. Отже, обрані методологічні підходи синтетично надають повноцінного уявлення про наукознавчий фундамент опрацювання феномену міжкультурної компетентності.

У дисертації вперше описано структурне наповнення міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей у єдності мотиваційного, гносеологічного, праксеологічного, афективного компонентів. Обрані Чжао Жуйчень компоненти комплексно відбивають найсуттєвіші характеристики явища, представляють його в усій палітрі значень.

Структуру міжкультурної компетентності майбутніх учителів доповнено критеріальним інструментарієм, що дозволяє проводити моніторингові процедури на різних етапах експерименту. Зокрема описано стимулювальний критерій із показниками: наявність позитивної мотивації до професійної діяльності в міжкультурному середовищі; наявність мотивації на досягнення успіху в міжкультурній взаємодії; соціокультурний критерій із показниками: обізнаність із національно-культурними особливостями різних країн; обізнаність із особливостями організації діалогу культур; діяльнісний критерій із показниками: наявність комунікативних умінь; наявність умінь емоційної саморегуляції; особистісний критерій із показниками: наявність толерантності; наявність емпатії.

Збагачує сучасну педагогічну теорію репрезентована Чжао Жуйчень модель формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін, в якій схематично відображено мету, методологічні підходи, педагогічні умови, а також форми, методи і засоби їх реалізації на певних етапах, компоненти, критерії та кінцевий результат.

Визначаючи рівень новизни теоретичних положень, релевантність експериментального апарату сучасним вимогам до дисертацій, дотримання методології здійснення науково-педагогічної розвідки, можемо стверджувати, що подальшого розвитку набули теорія і методика формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін у професійній підготовці в педагогічних закладах вищої освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертаційна робота Чжао Жуйчень логічно і чітко структурована. Відмічаємо чіткість формулювання наукового апарату, послідовність умовисновків, вагомість здійсненої аналітики та широту джерельної підтримки власної думки здобувачки.

Системна обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується результатами емпіричного опрацювання проблеми, і загалом не викликає сумнівів.

Мета дисертаційної роботи сформульована виважено, чітко, конкретно і комплексно. Предмет дослідження логічно пов'язаний з об'єктом і метою, відповідно до якої сформульовані завдання дослідницької роботи, для розв'язання яких використано систему теоретичних, емпіричних та статистичних методів.

Рукопис надає цілісного уявлення про авторську дослідницьку стратегію, її прагнення урахувати тенденції мультикультуризації освітнього простору.

Положення наукової новизни дійсно засвідчують інноваційний підхід до опрацювання проблеми формування міжкультурної компетентності майбутніх педагогів. Практичне значення дисертації доповнюють вагомі методичні здобутки. Сформульовані в дисертації висновки є логічно послідовними, переконливими, взаємозв'язаними й взаємозумовленими.

Значення для науки і практики одержаних дисертанткою результатів

Логіка, системність, методологічна аргументованість і методична виправданість матеріалів дисертації дозволяють кваліфікувати її вагомим внеском в загальну педагогічну теорію підготовки майбутніх учителів у ЗВО.

Практичний доробок дисертантки вважаємо таким, що суттєво збагачує методику і функціонал підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей, зокрема у розрізі формування їх міжкультурної компетентності.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Дисертація містить засадничі елементи цілісного наукового дослідження: анотацію двома мовами, вступ, два розділи, проміжні та загальні висновки.

У **вступі** репрезентовано наукознавчі параметри дослідження (мету, завдання, предмет, об'єкт, гіпотезу), необхідні статистичні дані, чітко сформульовані суперечності, що увиразнюють актуальність досліджуваної проблеми, висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Вступ також надає уявлення про стратегію дослідження, рівень представлення феноменології міжкультурної компетентності у міждисциплінарних джерелах. Схарактеризовано методи дослідження, сформульовано наукову новизну і практичне значення роботи.

Подано відомості про апробацію, впровадження результатів дослідження, публікації; конкретизовано особистий внесок у працях, написаних у співавторстві.

У **першому розділі** дисертації «Теоретичні засади формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін» проаналізовано стан дослідження проблеми формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін. Визначено й науково обгрунтовано сутність феномена «Міжкультурна компетентність майбутніх учителів філологічних дисциплін», уточнено поняття «професійна підготовка майбутніх учителів філологічних дисциплін», «формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів», «міжкультурне середовище», «педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів», презентовано педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін у професійній підготовці.

Зазначено, що професійна підготовка майбутніх учителів філологічних дисциплін є цілісним, динамічним педагогічним процесом, що спрямований на набуття студентами загальних, спеціальних компетентностей, і формування особистісних і професійно-значущих якостей, необхідних для здійснення мовно-професійної діяльності на високому рівні як у межах Концепції нової української школи, так і в полікультурному просторі.

З'ясовано, що міжкультурна компетентність майбутніх учителів філологічних дисциплін є складною особистісною якістю, що характеризується усвідомленням студентів полікультурності світу, здатністю взаємодіяти із учнями, їхніми батьками, які є представниками іншої культури, національності, віросповідання на засадах толерантності, виявляти повагу до їхніх національно-культурних особливостей, традицій, вміннями співпрацювати з ними в полікультурному освітньому просторі.

Установлено, що формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів є динамічним освітнім процесом, що передбачає впровадження певних педагогічних умов, спрямованих на формування у студентів відповідних теоретичних знань і практичних умінь та навичок щодо здійснення міжкультурної діяльності, набуття досвіду організації комунікативних ситуацій міжкультурної взаємодії під час навчання в педагогічних закладах вищої освіти.

З'ясовано, що міжкультурне середовище – це освітній простір вищого педагогічного закладу освіти, в якому навчаються представники різних національностей та етносів, освітній процес якого, незважаючи на культурні й етнічні відмінності його учасників, ґрунтується на засадах толерантності, взаємоповаги і взаєморозуміння і спрямований на залучення студентів до світової і національної культури, формування необхідних знань і практичних умінь міжкультурного спілкування і взаємодії під час їхньої професійної підготовки.

Полікультурну освіту майбутніх учителів філологічних дисциплін розуміємо як динамічний педагогічний процес, що ґрунтується на принципах толерантності і діалогу культур і спрямований на оволодіння студентами культури свого власного народу, усвідомлення ними розмаїття культур в Україні та світі, формування позитивного ставлення до культурних та релігійних відмінностей, виховання поваги до історії та культури інших народів, набуття практичних умінь і навичок конструктивної безконфліктної взаємодії з представниками різних культур, що сприятиме формуванню полікультурності майбутніх учителів і може підготувати їх до здійснення полікультурної освіти в закладах загальної середньої освіти зі школярами з метою формування в них зазначеного конструкту.

Зазначено, що формуванню міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін сприятиме організація освітнього процесу, що ґрунтується на засадах полікультурного, комунікативного, компетентнісного, інтегративного підходів.

У структурі міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін виокремлено чотири взаємопов'язаних компоненти (мотиваційний, гносеологічний, праксеологічний, афективний).

Доведено, що формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін буде здійснюватись ефективно, якщо в освітній процес будуть впроваджені педагогічні умови, під якими розуміються спеціально створені обставини, що сприяють формуванню професійних знань щодо полікультурності світу, практичних умінь і навичок міжкультурного спілкування, особистісних якостей студентів, що дозволять їм у майбутньому здійснювати успішну педагогічну діяльність з учнями на засадах толерантності в умовах міжкультурної взаємодії. Такими умовами обрано: створення міжкультурного середовища в педагогічному закладі вищої освіти засобами полікультурної освіти; насичення психолого-педагогічних і фахових навчальних дисциплін інтерактивними методами навчання, спрямованих на формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін; залучення майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії в позааудиторній діяльності.

У межах **другого розділу** дисертації «Експериментальна робота з формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін» визначено критерії і показники, схарактеризовано рівні (високий, достатній, задовільний, низький) сформованості міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін, розроблено й апробовано діагностувальну й експериментальну методики, презентовано модель формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін, висвітлено результати констатувального та прикінцевого етапів дослідження.

Зазначено, що критеріями та показниками сформованості міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін є такі: стимулювальний (наявність позитивної мотивації до професійної діяльності в міжкультурному середовищі; наявність мотивації на досягнення успіху в міжкультурній взаємодії); соціокультурний (обізнаність із національно-культурними особливостями різних країн; обізнаність із особливостями організації діалогу культур); діяльнісний (наявність комунікативних умінь; наявність умінь емоційної саморегуляції); особистісний (наявність толерантності; наявність емпатії).

На підставі теоретичного дослідження і результатів констатувального етапу експерименту розроблено модель формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін, яка містить мету, методологічні підходи, етапи, педагогічні умови, форми, методи і засоби їх реалізації, компоненти і кінцевий результат. Реалізація моделі здійснювалася поетапно (мотиваційно-пізнавальний, міжкультурно-спрямований, творчо-діяльнісний етапи).

Зазначено, що реалізація моделі здійснювалася поетапно в межах педагогічного гуртка «Міжкультурна компетентність учителя», а також під час викладання певних навчальних дисциплін. На кожному з етапів було впроваджено одну із визначених педагогічних умов.

Метою першого – мотиваційно-пізнавального – етапу була реалізація педагогічної умови «Створення міжкультурного середовища в педагогічному закладі вищої освіти засобами полікультурної освіти», яка була спрямована на ознайомлення майбутніх учителів з культурним розмаїттям світу, усвідомлення значущості міжкультурної компетентності в професійній діяльності вчителя в полікультурному просторі. Засобами реалізації зазначеної педагогічної умови виступили лекції, семінари, диспути, дискусії, доповіді-презентації, що проводилися в межах педагогічного гуртка «Міжкультурна компетентність учителя», а також під час викладання навчальних дисциплін «Педагогіка», «Психологія», «Вступ до спеціальності», «Практика усного та писемного мовлення (англійська мова)». Зазначений етап передбачав колективно-групову роботу студентів під час занять гуртка і самостійну роботу з інформативними джерелами (підготовка доповідей-презентацій, творчих виступів, складання педагогічного словника тощо).

На другому – міжкультурно-спрямованому – етапі впроваджувалася педагогічна умова «Насичення психолого-педагогічних і фахових навчальних дисциплін інтерактивними методами навчання, спрямованих на формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін», що сприяло набуттю студентами практичних умінь і навичок міжкультурної взаємодії, толерантності, емпатії, емоційної саморегуляції, відпрацювання їх шляхом упровадження інтерактивних методів навчання (інтерактивні вправи, ігри, виконання творчих завдань, проведення віртуальних екскурсій тощо), рольових ігор, вирішення професійних і конфліктних ситуацій (кейс-стаді) тощо.

Третій – творчо-діяльнісний – етап був спрямований на реалізацію педагогічної умови «Залучення майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії в позааудиторній діяльності» і передбачав проведення різних видів

діяльності в поза аудиторний час (участь у позааудиторних виховних заходах, конференціях, святах, конкурсах, зустрічах), тренінгів, а також, самостійну творчу діяльність студентів у межах педагогічного гуртка «Міжкультурна компетентність учителя» і визначених навчальних дисциплін.

Відсутність порушення академічної доброчесності

Дисертація є самостійним науковим дослідженням, в якій відображені власні ідеї і напрацювання авторки, що дозволило вирішити поставлені у роботі завдання. Робота містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Використані в дисертаційному дослідженні ідеї і положення доповнено відповідними посиланнями на першоджерела.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях

Підкреслимо широкий спектр апробації результатів дослідження на науково-практичних конференціях. Проміжні та кінцеві результати дослідження висвітлено у 13 публікаціях авторки, із них 4 – у фахових виданнях України (2 у співавторстві), 9 – апробаційного характеру (1 у співавторстві).

В опублікованих працях відображено результати й умовисновки, провідні положення кожного з розділів дисертації. Посилання на публікації відображено в роботі.

Дискусійні положення, що потребують додаткового роз'яснення авторкою

Не применшуючи вагомості дослідження в теоретичному і практичному контекстах, вважаємо за необхідне висловити певні зауваження та проаналізувати дискусійні моменти щодо досліджуваної проблеми.

1. Предмет дослідження спрямовує до думки про формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів, що викладають різні (або декілька) дисциплін у закладах загальної середньої освіти. Бажано було б перелічити, про які саме дисципліни йдеться.

2. У першому розділі роботи здобувачка висловлює позицію щодо необхідності актуалізації міжкультурної проблематики у межах підготовки майбутніх учителів філологічних дисциплін. Думка авторки виглядала б більш переконливою, якби було надано коротку інформацію про рівень

висвітлення міжкультурної проблематики в освітніх компонентах освітньо-професійної програми.

3. Підрозділ 1.2 дисертації розкриває звернення здобувачки до методологічних підходів, що дозволили спроектувати педагогічний експеримент з формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін. Розділу бракує конкретизації принципів, за якими методологічні підходи реалізуються на практиці.

4. Обґрунтовуючи педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін, дослідниця звертається до потенціалу середовищного підходу в освіті, характеризує міжкультурне, розвивальне, толерантне середовище. Інформацію про уточнення цих понять слід було відобразити у науковій новизні.

5. Текст роботи не позбавлений технічних огріхів, орфографічних та стилістичних неточностей.

Висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, не применшують вагомості дослідницьких зусиль Чжао Жуйчень.

Загальний висновок

Дисертація з теми «Формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін у професійній підготовці» є актуальним, самостійним науковим дослідженням, що репрезентує комплексне та системне розв'язання проблеми педагогічної теорії та освітньої практики, відповідає вимогам МОН України, що ставляться до дисертаційних робіт. Авторка дослідження Чжао Жуйчень заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

РЕЦЕНЗЕНТ

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Державного закладу
«Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського»

